

Advies over de Natuurdoelanalyse Springendal & Dal van de Mosbeek, provincie Overijssel

1. Het advies van de Ecologische Autoriteit

De provincie Overijssel heeft een natuurdoelanalyse (NDA) opgesteld voor het Natura 2000-gebied Springendal & Dal van de Mosbeek. De NDA moet duidelijk maken of de bestaande en geplande maatregelen voldoende zijn voor het halen van de doelen voor het in stand houden van de beschermde natuur, of dat aanvullende maatregelen nodig zijn. Ook moet blijken of wordt voldaan aan het verbod dat de beschermde natuur niet mag verslechteren. De provincie Overijssel heeft de Ecologische Autoriteit gevraagd te toetsen of de NDA een goede basis kan vormen¹ voor de maatregelen in het gebiedsprogramma.

In dit advies:

- In Springendal & Dal van de Mosbeek is volgens de NDA verslechtering van natuur niet uitgesloten. De Ecologische Autoriteit constateert met de NDA, maar ook op basis van literatuur², dat een groot deel van de habitats en leefgebieden in kwaliteit achteruit gaan³. Het huidige maatregelenpakket is onvoldoende om doelen voor uitbreiding en kwaliteitsverbetering te behalen.
- De grootste drukfactoren voor de natuur zijn de hoge stikstofdepositie, water van onvoldoende kwaliteit, de verdroging en de afstand tot andere, vergelijkbare natuur. Ook de oppervlakkige afstroom van water vanaf landbouwgrond naar de beken bij hevige regenval, wat leidt tot te sterke erosie en inspoeling van meststoffen in de beken, is een drukfactor voor dit gebied.
- De NDA biedt te weinig informatie om te kunnen beoordelen hoever de natuur precies is achteruitgegaan en op welke locaties. Voor herstel van de natuur, ook op de lange termijn, is meer inzicht in het gebied nodig, vooral op het gebied van de hydrologie.
- Maatregelen die snel genomen moeten worden zijn: het verminderen van de atmosferische stikstofbelasting op de natuur en maatregelen om waterpeilen en grondwaterstanden in de omgeving te verhogen. Verder is het van belang, voor de toestroom van water met voldoende kwaliteit, om bemesting in intrekgebieden zoveel mogelijk te beperken.

Het Natura 2000-gebied Springendal & Dal van de Mosbeek ligt op en langs de flanken van de stuwwal van Ootmarsum. Het gebied dankt zijn grote verscheidenheid voor een groot deel aan de door ijs opgestuwde heuvelruggen (stuwwallen) die hebben gezorgd voor reliëf. Hierin zijn erosiedalen ingesleten en zijn vele bronnen en bronbeken te vinden. In de ondergrond zijn keileem afzettingen en bijzondere kleisoorten aanwezig. Als gevolg van deze complexe geologische opbouw is het landschap zeer gevarieerd en kent het gebied ook nu nog een grote diversiteit aan natuurwaarden. Deze hangen vooral samen met het voorkomen van bronnen en kwelgebieden in beekdalen en op beekdalflanken. In de dalen is het oude kleinschalige cultuurlandschap met een afwisseling van bos, heide en beekjes aanwezig. In het Natura 2000-gebied is ongeveer de helft van de gronden in eigendom en beheer van terreinbeherende organisaties. Daarnaast zijn er veel particuliere grondeigenaren in het gebied.

Springendal & Dal van de Mosbeek behoort tot het Natura 2000-landschap Beekdalen (en zijn ook relevant voor Hogere zandgronden). Voor het Natura 2000-gebied betekent dit dat de voor dit landschap belangrijke natuurwaarden prioriteit moeten krijgen.

¹ Volgens 7.1 van het PSN: "Voor ieder in dit programma opgenomen Natura 2000-gebied wordt een natuurdoelanalyse opgesteld. Dit heeft tot doel om voorafgaand aan de vaststelling van het programma (ex ante) te beoordelen of de in dit programma opgenomen maatregelen in samenhang met andere maatregelen leiden tot het realiseren van (de condities voor) instandhoudingsdoelen voor stikstofgevoelige habitattypen en soorten voor het betreffende Natura 2000-gebied. En of aanvullende maatregelen nodig zijn."

² Blijkend uit onder meer: Verdonschot, P.F.M. (2004), Hoek, D., & Hoek, D. (1992), Eysink, A.T.W. & Kooijman G. (199).

³ De NDA geeft in tabel 7 aan dat bij de meeste habitattypen en leefgebieden de trend onbekend is, of negatief.

Wat staat in de natuurdoelanalyse Springendal & Dal van de Mosbeek

Voor diverse habitattypen en habitatrichtlijnsoorten in het gebied gelden uitbreidings- en verbeterdoelen.⁴ De NDA benoemt als drukfactoren hydrologie (waaronder waterkwaliteit), de (te hoge) stikstofdepositie en de geïsoleerde ligging. De NDA geeft een overzicht van de op basis van de PAS-gebiedsanalyse⁵ en beheerplan⁶ voorgenomen maatregelen en de staat van uitvoering daarvan. De NDA geeft verder aan dat de geïsoleerde ligging van het gebied een belangrijke oorzaak is van de versnippering en dat verbinding met andere gebieden moet worden nagestreefd. Om verdere verslechtering te voorkomen en de habitats uit te breiden en te verbeteren is een ontwerp inrichtingsplan voor *interne* maatregelen opgesteld in 2020.⁷ Deze maatregelen zijn niet meegenomen in de NDA bij de conclusies.

De NDA geeft aan dat (bron)maatregelen noodzakelijk zijn om de stikstofdepositie verder omlaag te brengen, zowel uit de lucht als via water. Daarnaast is klimaatverandering een onzekere factor voor de langere termijn, waar nog maar beperkt rekening mee wordt gehouden in het bestaande maatregelenpakket. Daarnaast zijn volgens de NDA voor het behalen van de doelen ook aanvullende hydrologische herstelmaatregelen noodzakelijk die invloed kunnen hebben op de omgeving van het Natura 2000-gebied. Het is volgens de NDA noodzakelijk ook maatregelen te treffen buiten het Natura 2000-gebied, vooral op particuliere gronden, voor bijvoorbeeld het vliegend hert. Om dit goed in beeld te krijgen is monitoring van de aangewezen habitatrichtlijnsoorten nodig stelt de NDA. De NDA ziet stikstofdepositie als een groot probleem.

Volgens de NDA staan veel van de aanwezige natuurwaarden in het natuurgebied onder druk. Voor vrijwel alle aangewezen habitattypen en soorten (op 1 na) is het eindoordeel “nee, tenzij”, waarbij geconcludeerd kan worden dat verslechtering niet is uit te sluiten. De instandhoudingsdoelstellingen voor dit gebied zijn, met het huidige maatregelenpakket waaronder ook beheer, op de langere termijn niet in zicht. In andere gevallen ontbreekt de noodzakelijke informatie om te kunnen onderbouwen dat habitats niet verslechteren.

Wat vindt de Ecologische Autoriteit van de analyse en de conclusies?

De NDA is beknopt en geeft de voorgenomen en uitgevoerde maatregelen kort weer. Op hoofdlijnen is duidelijk welke uitwerking deze (zullen) hebben. De NDA stelt terecht dat er ook daarna nog knelpunten in het gebied zijn en dat verslechtering van de (stikstofgevoelige) habitats niet uit te sluiten is. Daardoor is het waarschijnlijk dat de doelen voor verschillende habitattypen met de huidige maatregelen niet worden gehaald. Ook bevestigt de NDA de urgentie van de bestaande en aanvullende maatregelen. De Ecologische Autoriteit constateert hierbij wel dat uitvoering van maatregelen gericht zijn op het behalen van doelen met zo min mogelijk impact op andere functies in de omgeving. Tegelijkertijd stelt de NDA dat de maatregelen niet voldoende zijn. Dat zou ertoe nopen dat andere, meer vergaande maatregelen en de positieve effecten daarvan tenminste in beeld worden gebracht in de NDA. Ook valt het op dat veel van het onderzoek wat benodigd is nog niet in gang is gezet.

Tijdens het veldbezoek is het de Ecologische Autoriteit opgevallen dat de beheerders veel waardevolle kennis hebben van het gebied en veel inspanningen leveren om met beheer goede resultaten te bereiken. Het is uit de NDA niet goed navolgbaar op welke wijze de kennis van beheerders is gebruikt. De NDA moet dan ook beter uitleggen wat de oorzaken zijn van de huidige problemen om daarmee te onderbouwen wat het maatregelenpakket is om de beschermde natuur weer te herstellen. Door het ontbreken van informatie kan bovendien niet goed worden bepaald hoe groot de opgave is voor het realiseren van alle instandhoudingsdoelen. Daarmee is op basis van de informatie in de NDA wel de richting, maar niet de precieze

⁴ Klik hier voor de doelen: <https://www.natura2000.nl/gebieden/overijssel/springendal-dal-van-de-mosbeek/springendal-dal-van-de-mosbeek-doelstelling>.

⁵ https://www.natura2000.nl/sites/default/files/PAS/Gebiedsanalyses_vigerend/045_Springendal-en-Dal-van-de-Mosbeek_gebiedsanalyse_31-10-17_OV.pdf.

⁶ <https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2023/12/Natura-2000-Beheerplan-Springendal-Dal-van-de-Mosbeek.pdf>.

⁷ https://www.ruimtelijkeplannen.nl/documents/NL.IMRO.9923.ipSdalDvdM-on01/b_NL.IMRO.9923.ipSdalDvdM-on01_rb1.pdf.

omvang van het maatregelenpakket te bepalen. De NDA bevat ook geen volledig overzicht van (de richting voor) benodigde aanvullende maatregelen.

Bovengenoemde aandachtspunten betreffen deels zaken die verbeterd en aangevuld moeten worden in de systematiek van vrijwel alle NDA's van Overijssel. Dit wordt uitgewerkt in hoofdstuk 2. Anderzijds gaat het om gebiedspecifieke zaken, waarop aanpassing van de NDA nodig is. Hoofdstuk 3 werkt dit uit. De Ecologische Autoriteit adviseert de NDA in het vervolgproces te verbeteren op de volgende punten:

- **Inzicht in ecologisch systeem.** Stel een (meer) gedetailleerde landschapsecologische systeemanalyse (LESA) op met daarin ook de recente ontwikkelingen in het natuurgebied. Maak gebruik van beschikbare bronnen, zoals de LESA in de evaluatie van het beheerplan, maar benut ook informatie van lokale terreinbeheerders. De LESA⁸ dient duidelijk te maken welke ecologische condities nodig zijn om de instandhoudingsdoelen te bereiken. Gebruik ook de handreiking NDA en het advies daarover van de Ecologische Autoriteit⁹.
- **Meetbare en concrete doelen.** Stel specifieke en meetbare doelen op voor zowel de vergroting van oppervlakte van enkele habitattypen, als voor het verbeteren van de kwaliteit daarvan. Gezien de achteruitgang van de natuur in het gebied zal een actief herstel hierbij aan de basis moeten staan. Geef voor de habitattypen met een doelstelling 'verbetering kwaliteit' aan wanneer de doelen gehaald zijn. Denk dan aan soortenrijkdom vegetatietypen, aantal karakteristieke soorten van de fauna en waarden abiotische parameters.
- **Maatregelen beter onderbouwen.** Er ontbreekt in de NDA een duidelijke koppeling tussen de inzichten uit de LESA en de knelpunten en maatregelen. Daardoor, en vanwege de constatering dat een beoordeling van het doelbereik van de maatregelen vrijwel ontbreekt, ontbreekt een goede onderbouwing van de effectiviteit van de voorgestelde maatregelen in de NDA. Maak, vanuit de inzichten uit de LESA, een gedegen knelpuntenanalyse en betrek daar de maatregelen op. Ga hierbij ook in op maatregelen die buiten het gebied moeten worden getroffen. Geef meer aandacht aan het verwachte effect van de bestaande en aanvullende maatregelen.
- **Uitvoering en evaluatie maatregelen.** De NDA gaat slechts beperkt in op monitoring. Het is belangrijk om tijdens en na de uitvoering van maatregelen de effectiviteit ervan te monitoren aan de hand van tevoren vastgestelde procesindicatoren, vegetatiekarteringen en monitoring van karakteristieke soorten van de habitattypen. Stuur bij als de monitoringdata daartoe aanleiding geven.
- **Conclusie beter onderbouwen.** De Ecologische Autoriteit onderschrijft de conclusies 'nee, tenzij' uit de NDA. Deze dient echter wel nader te worden onderbouwd (met de hieronder gevraagde extra informatie), zodat de conclusies in de NDA navolgbaar zijn. Vooral bij het oordeel "ja, mits" voor het habitatype Pioniersvegetaties met snavelbiezen mist de Ecologische Autoriteit onderbouwing, omdat de NDA stelt dat verslechtering hier niet wordt uitgesloten (tabel 7: eindoordeel). Het is van belang essentiële gebiedsinformatie (samengevat) op te nemen in de NDA voor een goede navolgbaarheid. Verwijs hierbij ook naar achterliggende bronnen voor detailinformatie.
- **Kennisprogramma.** Er ontbreken veel gegevens over de vegetatie, fauna, abiotiek en procesindicatoren van de beschermde habitattypes in de huidige situatie. Neem deze op in een kennis- en monitoringsparagraaf. Neem hierbij, naast de al voorgenomen monitoring, ook gebiedskennis van bijvoorbeeld de beheerders mee.

In de NDA staat de conclusie dat verslechtering van het gebied Springendal & Dal van de Mosbeek niet uitgesloten kan worden. De Ecologische Autoriteit is het eens met dit oordeel en constateert daarbij dat met de NDA, maar ook aan de hand van literatuur¹⁰, er sprake is van achteruitgang voor vrijwel alle habitats en leefgebieden. Het is niet toegestaan om te wachten met het treffen van maatregelen totdat (verdere)

⁸ <https://www.natuurkennis.nl/thema-s/Landschapsecologische-systeemanalyse/lesa/lesa/> en www.lesa.info.

⁹ Handreiking Natuurdoelanalyse. Bedoeld voor eerste cyclus NDA. BIJ12, juni 2022 en ook het advies daarover: (<https://www.ecologischeautoriteit.nl/adviezen/5000>).

¹⁰ Blijkend uit onder meer: Verdonschot, P. F. M., van den Hoek, T. H., & van den Hoorn, M. W. (2004). De effecten van bodemverhoging op het beekecosysteem van de Springendalse beek (No. 1075). Alterra, Hoek, D., & Hoek, D. (1992). Nutriëntenbelasting in de bovenloop van de Springendalse beek: een onderzoek naar de waterkwaliteit van een Twentse bronbeek in bestuurskundig en ook civieltechnisch perspectief. Universiteit Twente, Twente, <http://library.wur.nl/WebQuery/hydrotheek/2196989>, Eysink, A. T. W., & Kooijman, G. (1999). Bronnen en bronbeken in beweging. De Levende Natuur, 100(4), 136-137.

verslechtering optreedt.¹¹ Het is waarschijnlijk dat deze verslechtering door zal zetten zolang de stikstofdepositie te hoog is en de hydrologische problemen niet zijn opgelost. De bestaande en geplande maatregelen zijn onvoldoende om verslechtering tegen te gaan, waardoor doelen niet worden gehaald. Aanvullende maatregelen zijn noodzakelijk, waarbij ook nadrukkelijk naar oplossingen in de omgeving moet worden gekeken. Pas de NDA aan op bovenstaande punten.

Door het ontbreken van sommige gegevens kan niet goed worden bepaald hoe groot de opgave is voor het realiseren van alle instandhoudingsdoelen. Daarmee is wel de richting, maar niet de omvang van het maatregelenpakket te bepalen. Deze gegevens zijn dan ook noodzakelijk om te achterhalen wat de problemen veroorzaakt, waar die optreden en aan welke knoppen kan worden gedraaid om de natuur te herstellen.

Welke maatregelen moeten en kunnen snel worden gestart?

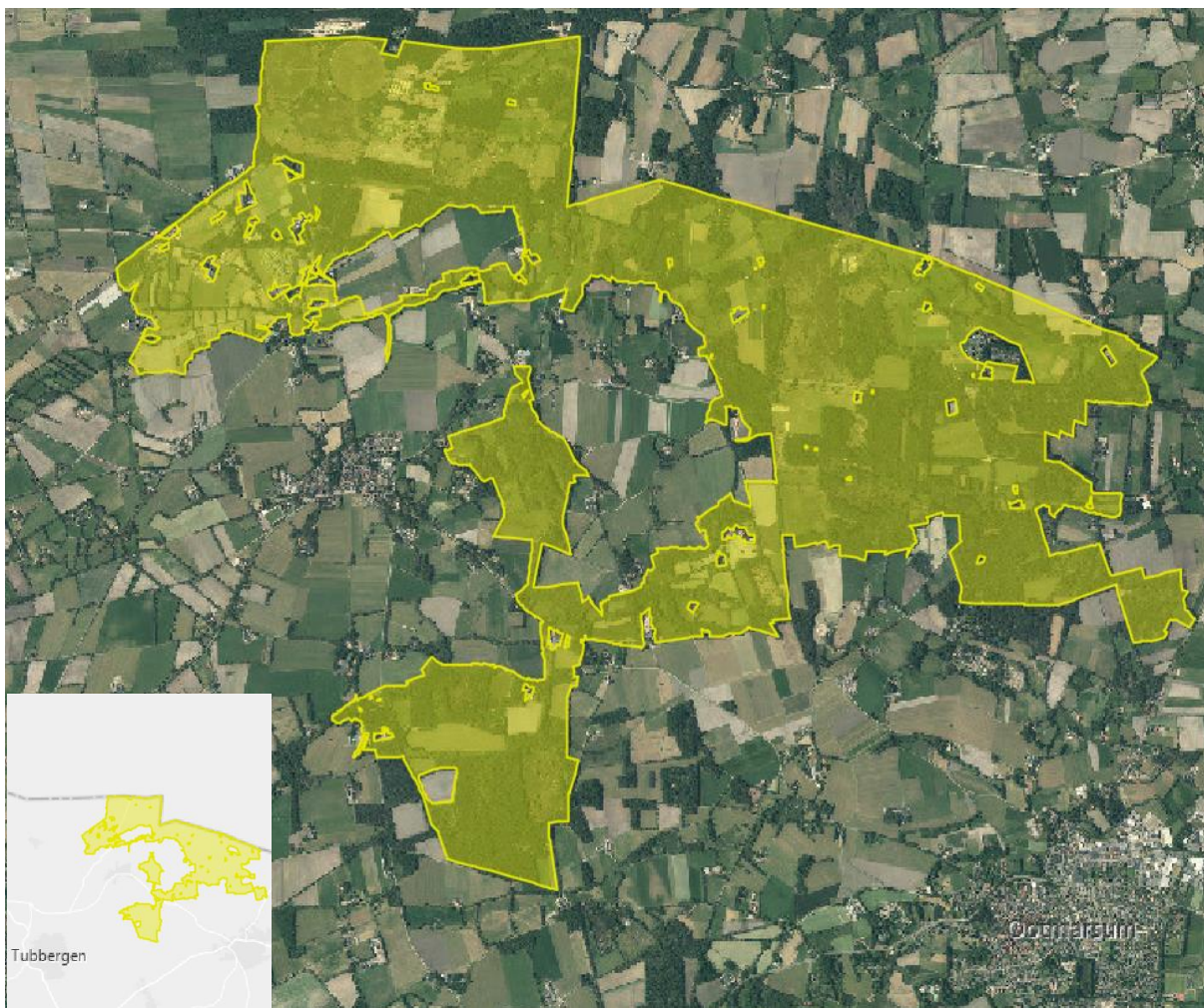
De NDA beschrijft globaal enkele aanvullende maatregelen. Dit biedt onvoldoende aanknopingspunten om verdere verslechtering te voorkomen en de Natura 2000-doelen te behalen. Vanwege het risico op (verdere) verslechtering van de habitattypen in het gebied adviseert de Ecologische Autoriteit dan ook om snel (aanvullende) maatregelen uit te voeren, waarvan vaststaat dat ze nodig en (ecologisch) effectief zijn. Hiermee is te voorkomen dat de habitats en leefgebieden in het gebied ondertussen nog verder verslechteren, wat strijdig is met de natuurwetgeving, en het behalen van de doelen nog verder bemoeilijkt. Dit geldt bijvoorbeeld voor:

- Maatregelen uit het beheerplan die nog niet in gang gezet zijn (tabel 4) en tot doel hebben de benodigde (eco)hydrologische omstandigheden creëren. Dit wordt nog pregnanter door toenemend watertekort vanwege klimaatverandering. Dit gaat vooral om:
 - piekafvoeren beperken;
 - waterkwaliteit verbeteren.
- Bronmaatregelen die het teveel aan stikstofdepositie en de effecten daarvan in het gebied tegengaan, mogelijk ook in Duitsland.

Leeswijzer

Hoofdstuk 2 bevat algemene adviezen over de NDA's die zijn opgesteld voor de Overijsselse Natura 2000-gebieden. Hoofdstuk 3 bevat specifieke adviezen over de NDA van Springendal & Dal van de Mosbeek. Tot slot staan in hoofdstuk 4 adviezen van de Ecologische Autoriteit voor het provinciale gebiedsprogramma.

¹¹ Zie paragraaf 3 van de [interpretation guide Natura 2000-beheer](#) en dit arrest van het Hof van Justitie van de Europese Unie: C-418/04.

Figuur 1: Ligging van het Natura 2000-gebied Springendal & Dal van de Mosbeek met in de uitsnede linksonder de ligging ten opzichte van de Duitse grens (bron: Natura2000.nl).

Waarom een natuurdoelanalyse?

Het Rijk ziet dat de kwaliteit van natuur onder druk staat, onder meer als gevolg van intensief gebruik van land en water, emissies van stikstof en klimaatverandering. Met de Wet stikstofreductie en natuurverbetering (Wsn) en het bijbehorende verbeterprogramma¹² wil Nederland die negatieve trend keren.

In die regelgeving is ook vastgelegd dat per Natura 2000-gebied een zogenoemde natuurdoelanalyse (NDA) moet worden gemaakt. Daarin moet blijken wat de actuele natuurkwaliteit is, welke knelpunten ('drukfactoren') er zijn en hoe de natuurdoelen voor dat gebied kunnen worden behaald. Een NDA biedt op zijn beurt input voor een gebiedsprogramma waarin wordt opgenomen welke maatregelen¹³ daadwerkelijk genomen zullen worden.

Waarom een advies van de Ecologische Autoriteit?

De Provincie Overijssel heeft de NDA over Springendal & Dal van de Mosbeek voorgelegd aan de Ecologische Autoriteit. De Ecologische Autoriteit toetst of in de NDA alle essentiële ecologische informatie werd betrokken waarmee het bevoegd gezag later goed onderbouwde besluiten kan nemen over onder meer gebiedsplannen en

¹² Het programma Stikstofreductie en Natuurverbetering. Dit programma geeft invulling aan de Wsn. In deze wet is vastgelegd dat de stikstofdepositie omlaag gebracht moet worden en de natuur verbeterd moet worden om de instandhoudingsdoelstellingen voor de habitattypen en soorten (alsnog) te realiseren.

¹³ Zie voor de reikwijdte van deze maatregelen de Interpretation Guide Natura 2000-beheer, paragraaf 2.4: 'de instandhoudingsmaatregelen kunnen de vorm aannemen van "passende wettelijke, bestuursrechtelijke of op een overeenkomst berustende maatregelen" en "zo nodig" de vorm van "passende beheersplannen".'

gebiedsprogramma's.¹⁴ In de bijlage bij dit advies staan de werkwijze, samenstelling van de werkgroep en andere projectgegevens. De projectstukken die bij het advies zijn gebruikt zijn te vinden door nummer 5078 op www.ecologischeautoriteit.nl in te vullen in het zoekvak.

De Ecologische Autoriteit is zich bewust van de hoge druk en onzekere politieke en maatschappelijke ontwikkelingen waaronder de NDA's van de provincies tot stand moesten komen. Zij waardeert de onder die omstandigheden geleverde kwaliteit. Desondanks onderwerpt de Ecologische Autoriteit de NDA's aan een gedetailleerd wetenschappelijk-ecologisch oordeel. De NDA's vormen een belangrijke onderlegger voor de effectiviteit en doelmatigheid van het (regionale) natuurbeleid, voor de kwaliteit van de politiek-bestuurlijke afweging van maatregelen én voor het succes van gebiedsprocessen met alle belanghebbenden. Goede informatie in de NDA is daarmee een randvoorwaarde voor de kwaliteit van de besluitvorming en voor het samen met anderen (bestuurders, burgers en ondernemers) werken aan een goede natuur- en leefkwaliteit van het hele landelijk gebied.

¹⁴ Zie het [Instellingsbesluit](#) van de Ecologische Autoriteit.

2. Generieke adviezen NDA's in Overijssel

De Ecologische Autoriteit heeft inmiddels meerdere adviezen uitgebracht aan de provincie Overijssel over haar NDA's. Hieruit komen algemene opmerkingen en adviezen naar voren die voor de tot nu toe beoordeelde NDA's (verder 'de NDA's') van de provincie Overijssel van toepassing zijn. In dit hoofdstuk beschrijft de Ecologische Autoriteit deze algemene adviezen en geeft zij aan met welke informatie alle NDA's van Overijssel aangepast en aangevuld moet worden. Naar het oordeel van de Ecologische Autoriteit is deze informatie essentieel om het belang van beschermde natuur volwaardig mee te wegen bij de besluitvorming van de provincie Overijssel over de maatregelen om de natuurdoelen in de betreffende Natura 2000-gebieden te realiseren.

De Ecologische Autoriteit volgt in haar oordeelsvorming de 'Handreiking Natuurdoelanalyse'¹⁵, haar eigen advies over deze Handreiking¹⁶ en het document 'Onderbouwing beoordeling herstelmaatregelen' van de Taakgroep Ecologische Onderbouwing.¹⁷

2.1 Algemene opmerkingen

De Ecologische Autoriteit constateert bij de NDA's van Overijssel dat er voor essentiële informatie naar literatuur en externe documentatie wordt verwezen, zonder dat de inhoud daarvan in de NDA is samengevat. De NDA moet een volledige analyse op hoofdlijnen presenteren, die voor de lezer zelfstandig leesbaar is en waarin conclusies navolgbaar zijn, zonder daarvoor achtergronddocumenten te hoeven raadplegen. Voor meer gedetailleerde informatie kan wel verwezen worden naar bijlagen en externe documentatie.

Alleen op deze manier kan de NDA doelmatig ingezet worden in het vervolgproces richting het vaststellen van het gebiedsprogramma en dienen als (compact) naslagwerk. De NDA moet daarom een complete en actuele beschrijving geven van de ontwikkeling van habitattypen en (leefgebieden van) soorten in het Natura 2000-gebied, en de factoren die daarop van invloed zijn (landschapsecologisch systeem, drukfactoren en maatregelen). Zo wordt het 'verhaal' van het gebied duidelijk, hetgeen ook helpt in het gebiedsproces.

Daarnaast valt het op dat de NDA's wel expert judgement bevatten, maar dat dit beknopt is en het ook niet duidelijk wordt in hoeverre gebiedskennis daarbij benut is. Tijdens gesprekken van de Ecologische Autoriteit met gebiedsbeheerders blijkt dat er meer informatie beschikbaar is dan in de NDA's is terug te vinden. Maak daarom in het algemeen meer (en beter navolgbaar) gebruik van aanwezige kennis van bijvoorbeeld gebiedsbeheerders en -ecologen bij het opstellen van de NDA's. Actualiseer en kwantificeer met deze kennis de landschapsecologische systeemanalyse (LESA) en habitatanalyse, benut het bij reconstructie van de referentiesituatie, bij de knelpuntenanalyse en het benoemen van (richtingen voor) nieuwe maatregelen.

Als laatste valt in algemene zin op dat de Overijsselse NDA's alleen ingaan op stikstofgevoelige habitattypen. Echter, voor een integraal beeld van het gebied dient een NDA alle habitattypen en habitatsoorten (dus ook niet-stikstofgevoelige) te behandelen, voor zover deze landschapsecologisch samenhangen. Anders is het mogelijk dat ongewenste neveneffecten van maatregelen op andere doelen niet in beeld komen.

¹⁵ Handreiking Natuurdoelanalyse. Bedoeld voor eerste cyclus NDA. BIJ12, juni 2022.

¹⁶ Advies over de Handreiking Natuurdoelanalyses. Ecologische Autoriteit, oktober 2022.

¹⁷ Ondersteuning beoordeling herstelmaatregelen. Taakgroep Ecologische Onderbouwing, 14 december 2022.

De Ecologische Autoriteit adviseert om de NDA's aan te vullen op de volgende punten:

- Zorg ervoor dat de NDA zelfstandig leesbaar is. Maak gebruik van kaartmateriaal, tabellen, grafieken en dergelijke om conclusies te verduidelijken. Neemt bij verwijzingen naar achtergronddocumenten de conclusies en onderbouwing over in de NDA en verwijs duidelijk naar het betreffende achtergrondrapport.
- Neem, als die bestaat en ernaar verwezen wordt, een samenvatting van de LESA¹⁸ op met verwijzingen naar achtergronddocumenten.
- Benut aanwezige gebiedskennis van terreinbeherende organisaties en andere externe partijen betrokken bij de Natura 2000-gebieden in de provincie Overijssel.
- Beschouw de effectiviteit van maatregelen voor alle habitattypen en leefgebieden van soorten waar het gebied voor is aangewezen, voor zover deze landschapsecologisch met elkaar samenhangen.

2.2 Natura 2000-doelen

De referentie en de betekenis daarvan voor de doelen

De referentiesituatie is formeel het moment van aanmelden van het gebied als Habitatrichtlijngebied bij de Europese Commissie.¹⁹ De referentiedata zijn belangrijk om te kunnen bepalen hoe het Natura 2000-gebied ervoor staat. Daarom is het van belang om voor de referentiedata zo goed mogelijk een zogenaamde T_0 te bepalen.

- Voor het **verslechtingsverbod** is de T_0 het basisniveau; ten opzichte hiervan mag in ieder geval geen verslechtering optreden.²⁰ Trends in het natuurgebied, zowel op het gebied van de ontwikkeling van planten en dieren, maar ook abiotische trends, kunnen een maatstaf zijn voor verslechtering.
- Een **behoudsdoelstelling** valt samen met de referentie, de T_0 . Inzicht in de T_0 maakt het dan mogelijk de behoudsdoelstelling SMART te maken.
- Voor een **verbeterdoelstelling (kwaliteit) dan wel uitbreidingsdoelstelling (oppervlakte)** is de T_0 niet het doel, maar moet ten opzichte van de T_0 een verbetering of uitbreiding worden gerealiseerd.
- Voor **instandhoudingsdoelstellingen die later, met een wijzigingsbesluit**, zijn toegevoegd, is de referentie afhankelijk van het wijzigingsbesluit. Als de reden voor het toevoegen is dat het habitatype of leefgebied pas na de referentiedatum als Natura 2000-gebied is ontstaan, dan vormt de natuurkwaliteit op dat latere moment de referentie voor de nieuwe doelen. Als het wijzigingsbesluit echter een correctie is op het oorspronkelijke aanwijzingsbesluit (en dus geen actualisatie), zoals het wijzigingsbesluit voor aanwezige waarden uit 2022, dan geldt voor de toegevoegde waarden dezelfde T_0 als voor de eerder vastgelegde doelen.

In het aanwijzingsbesluit voor de Natura 2000-gebieden zijn de instandhoudingsdoelen geformuleerd in termen van 'behoud' of 'uitbreiding' van oppervlakte en 'behoud' of 'verbetering' van kwaliteit. In de Overijsselse NDA's zijn deze doelen overgenomen uit het aanwijzingsbesluit. Daardoor ontbreken kwantitatieve en SMART²¹ geformuleerde doelen. Er is geen kwantitatieve uitwerking van de doelen naar omvang, tijd en ruimte en daardoor kan de provincie niet goed weten waar ze in het gebiedsprogramma op moet sturen. Om de doelen wel te kwantificeren en te bepalen of deze worden bereikt zijn drie ijkmomenten van belang:

- Aanmelding van het gebied²² (bij een behoudsdoelstelling).
- Huidige feitelijke situatie.
- Doelsituatie (bij een verbeter- of uitbreidingsdoelstelling).

Om te kunnen bepalen of verslechtering wordt voorkomen moet uit de NDA blijken wat op het moment van aanmelding de staat van de natuur was (en wat de huidige staat is). Dit heet de referentiesituatie. Als deze

¹⁸ Landschapsecologische Systeemanalyse.

¹⁹ Artikel 4 lid 5 Habitatrichtlijn. In de praktijk wordt in Nederland het moment van aanwijzing gebruikt. De Ecologische Autoriteit heeft dit overigens in haar advies over de handreiking Natuurdoelanalyse nog niet naar voren gebracht.

²⁰ Als in een gebied een betere staat van de natuur is bereikt, dan is volgens de Europese Commissie die verbeterde staat de referentie voor het verslechtingsverbod. Zie de Interpretation Guide Natura 2000-beheer, paragraaf 3.5.

²¹ Specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en tijdgebonden.

²² In de praktijk is dit in Nederland vaak het moment van aanwijzing.

informatie niet aanwezig is, dan zal de NDA deze situatie onderbouwd moeten reconstrueren. Neem dan een (onderbouwde) inschatting op van de toen aanwezige grootte en kwaliteit van habitattypen en leefgebieden. Gebruik hiervoor historische bronnen en bijvoorbeeld kennis van (voormalige) gebiedsbeheerders, goed gedocumenteerde soortwaarnemingen voor typische soorten of gebruik een bestaande vegetatiekartering uit een nabijgelegen jaar (zonder schattingen, maar op basis van daadwerkelijk gekarteerde arealen).

Voor het tot stand brengen van duurzaam systeemherstel kunnen ook omstandigheden nodig zijn die afwijken van het moment van aanmelding, bijvoorbeeld omdat al veel verslechtering van abiotische condities had plaatsgevonden. Een goed beeld van de abiotische randvoorwaarden die nodig zijn om de doelen te halen, en hoe zich dit verhoudt tot de huidige situatie in het gebied is daarom ook essentiële informatie voor een NDA.

De NDA's van Overijssel bevatten geen informatie over (of verwijzing naar) de referentiesituatie en doen ook geen poging deze te reconstrueren.

De Ecologische Autoriteit adviseert om de drie ijkmomenten in de NDA te beschrijven. Werk de instandhoudingsdoelstellingen uit naar omvang (oppervlakte/populatie), kwaliteit, plaats (waar) en tijd (wanneer). Als de situatie bij aanmelding niet beschikbaar is, moet deze worden gereconstrueerd. Geef daarbij in de NDA aan op welke informatie deze reconstructie zich baseert.

2.3 Systeemanalyse

Systeeminzicht is de kern van een NDA. Alleen met een goed inzicht in het (landschapsecologische) systeem is het mogelijk om de huidige situatie en de potenties die het gebied heeft voor verdere ontwikkeling en kwaliteitsverbetering van habitattypen en leefgebieden te bepalen. Het is dus essentieel om vast te stellen welke maatregelen nodig zijn om de natuurdoelen te behalen.

Landschapsecologische systeemanalyse (LESA)

De NDA's van Overijssel geven geen duidelijk en navolgbaar beeld over de huidige landschapsecologische toestand van het gebied. Dat komt doordat de NDA's:

- Verwijzen naar LESA's uit beheerplannen of PAS-gebiedsanalyses van de natuurgebieden, maar geen samenvatting geven van de (belangrijkste conclusies van de) LESA.
- Niet beschrijven hoe en welke informatie uit de LESA vervolgens is benut bij het opstellen van de knelpuntenanalyse en bij het formuleren van maatregelen.
- Niet onderbouwen of de LESA's compleet en actueel zijn. Daardoor wordt niet duidelijk of inmiddels wijzigingen zijn opgetreden, bijvoorbeeld in de grondwaterstanden, waterlopen et cetera.

Analyse van de huidige situatie

Naast inzicht in de referentie- en doelsituatie is om te concluderen of de natuur verbetert of verslechtert, en gestelde doelen worden behaald, inzicht in de huidige situatie nodig. Een gedegen trendanalyse van de habitats is hierbij van grote toegevoegde waarde en soms ook essentieel. Hierin wordt beoordeeld hoe de habitattypen en (leefgebieden van) soorten zich sinds de referentiesituatie hebben ontwikkeld.

De Ecologische Autoriteit adviseert om in de NDA's:

- De belangrijkste punten uit de LESA op te nemen en hoe deze informatie benut is bij het opstellen van de knelpuntenanalyse en bij het formuleren van maatregelen. Beschrijf ook of de LESA compleet en actueel is.
- Voor het bepalen van de huidige situatie een zo recent mogelijke informatie, zoals een habitattypenkartering, te gebruiken.
- De ontwikkeling (trends) van de oppervlakte en kwaliteit van habitats en leefgebieden vanaf de referentiesituatie af te zetten tegen de (nader uitgewerkte) instandhoudingsdoelstellingen.
- De potentie voor uitbreiding van de oppervlakte van de habitats binnen de begrenzing in beeld te brengen.

2.4 Drukfactoren- of knelpuntenanalyse

Hoofdstuk 4 van de NDA's geeft een overzicht van de verschillende knelpunten in het gebied met een samenvattende tabel. Voor verdere toelichting wordt verwezen naar het beheerplan en de PAS-gebiedsanalyse.

Het valt op dat de drukfactor stikstofdepositie hierin uitgebreider wordt toegelicht dan andere drukfactoren. Zo wordt het (niet) functioneren van het hydrologisch systeem van de gebieden erg summier beschreven. De hydrologie kan ecologisch echter niet los gezien worden van stikstofeffecten binnen een gebied. Zo kan verdroging de effecten van stikstof in de bodem versterken door oxidatie van de bodem en kunnen planten gevoeliger worden voor verdroging door stikstofdepositie. Daarnaast blijkt, zoals hierboven al beschreven, onvoldoende hoe de informatie uit de LESA is benut bij het bepalen en analyseren van de knelpunten.

De Ecologische Autoriteit adviseert om alle relevante knelpunten in beeld te brengen en gedetailleerd te beschrijven. Ga ook in op achterliggende oorzaken van de knelpunten en relateer deze aan het verkregen systeeminzicht.

2.5 Bestaande maatregelen en verwacht effect daarvan

Hoofdstuk 5 van de Overijsselse NDA's gaat in op de geprogrammeerde herstelmaatregelen. Ze bevatten een overzichtstabel met maatregelen die aangeeft of de maatregelen wel of niet uitgevoerd zijn.

De Ecologische Autoriteit constateert dat:

- Niet duidelijk wordt hoe de maatregelen voortkomen uit de knelpuntenanalyse.
- Nog niet is gestart met uitvoering van de meeste (met name de complexe en externe) maatregelen.
- Niet duidelijk wordt of en hoe maatregelen geborgd zijn en op welke termijn geprogrammeerde maatregelen uitgevoerd worden.
- Niet blijkt wat de effectiviteit van de maatregelen is.

In de NDA is daardoor niet helder welke maatregelen relatief de meeste ecologische winst opleveren en welke maatregelen nodig zijn om de doelen te halen. Ten slotte is niet altijd te herleiden of maatregelen elkaar onderling hinderen, versterken of zelfs uitsluiten.

De Ecologische Autoriteit adviseert om in de NDA's aan te geven:

- Hoe de uitvoering van maatregelen geborgd is en wie daarvoor verantwoordelijk is.
- Op welk schaalniveau een maatregel genomen wordt.
- Wat het verwachte effect van de maatregel is en wat dit betekent voor het halen van de instandhoudingsdoelstellingen. Ga ook in op robuustheid van maatregelen in het licht van klimaatverandering.

2.6 Synthese en conclusie

In de NDA's staat dat, zelfs na uitvoering van alle vastgestelde maatregelen, verslechtering van (bijna) alle geanalyseerde habitattypen, en waar van toepassing leefgebieden van soorten, niet is uit te sluiten²³ en dat de instandhoudingsdoelstellingen buiten bereik zijn (eendoordeel: nee, tenzij). Dit komt omdat de gebieden onder druk staan van stikstofdepositie en een onvoldoende functionerend hydrologisch systeem. Ook na uitvoering van

²³ Artikel 6 lid 2 van de Habitatrichtlijn is voor deze situatie relevant: "De lidstaten treffen passende maatregelen om ervoor te zorgen dat de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten in de speciale beschermingszones niet verslechtert en er geen storende factoren optreden voor de soorten waarvoor de zones zijn aangewezen voor zover die factoren, gelet op de doelstellingen van deze richtlijn een significant effect zouden kunnen hebben." Passende maatregelen hebben een preventieve aard en gaan verder dan de maatregelen die nodig zijn om de instandhoudingsdoelstellingen te behalen. Zie ook: https://environment.ec.europa.eu/topics/nature-and-biodiversity/natura-2000/managing-and-protecting-natura-2000-sites_en.

de genoemde maatregelen zullen ze nog steeds onder druk staan. Verschillend per gebied spelen ook andere drukfactoren, zoals invasieve exoten of recreatie.

De Ecologische Autoriteit constateert dat niet duidelijk wordt aangegeven of al verslechtering is opgetreden, terwijl hier in de NDA's wel aanleiding toe is. Dit blijkt dan bijvoorbeeld uit het expertoordeel. In een enkel geval wordt verslechtering geconstateerd, maar is dit niet voldoende onderbouwd.

De Ecologische Autoriteit constateert dat het nemen van maatregelen urgent is. Het is niet toegestaan om te wachten totdat verdere verslechtering of verstoring optreedt, voordat er maatregelen worden genomen.²⁴ Daarom is het van groot belang een heldere conclusie te trekken over al opgetreden verslechtering en deze goed te onderbouwen.

De Ecologische Autoriteit adviseert om:

- Onderbouwing van de eindconclusies van de NDA's aan te scherpen door de genoemde punten in voorgaande paragrafen in dit advies op te volgen, zoals het nader duiden van de vegetatietrends en de al vastgestelde maatregelen. Naast een preciezere beoordeling geeft dit ook meer aanknopingspunten voor het formuleren van effectieve, aanvullende maatregelen.
- Zo snel mogelijk te starten met het treffen van maatregelen waarvan al bekend is dat ze ecologisch gezien effectief zijn, zoals hydrologische herstelmaatregelen en bronmaatregelen (voor stikstofreductie) en waarvan de ecologische neveneffecten gering zijn.

Aanvullende maatregelen

Omdat, zoals hierboven beschreven, ook na uitvoering van alle huidige en nog geprogrammeerde maatregelen er 'restproblemen' in het gebied overblijven is het duidelijk dat aanvullende maatregelen getroffen moeten worden. De Ecologische Autoriteit constateert echter dat door het ontbreken van kwantitatieve gegevens, de exacte omvang van de restproblemen niet in beeld is. Hoofdstuk 8 "Richting nieuwe maatregelen" in de NDA's gaat te beknopt en onvoldoende concreet in op aanvullende maatregelen die voor deze restproblemen een oplossing zouden kunnen bieden.

De Ecologische Autoriteit adviseert om, als in de NDA geconstateerd wordt dat doelen niet worden gehaald, verslechtering is opgetreden of niet is uit te sluiten, deze aan te vullen met (een overzicht van) richtingen voor aanvullende interne én externe maatregelen.

2.7 Kennis- en monitoringsprogramma

NDA's van de eerste cyclus moeten nadrukkelijk gezien worden als de start van een iteratief proces, waarin steeds meer informatie beschikbaar komt en steeds meer duidelijkheid komt over de te nemen maatregelen om de natuur weer te herstellen. Het gebruik van goed onderbouwde werkhypothesen en duidelijke tussenconclusies zorgt er dan voor dat een deel van de maatregelen uit deze eerste cyclus kan worden onderbouwd en een kwantitatief beeld ontstaat van de effectiviteit van deze maatregelen. Ondanks het ontbreken van gegevens, kunnen sommige conclusies wel degelijk al getrokken worden, bijvoorbeeld omdat er hierover (wetenschappelijke en ervarings) kennis beschikbaar is of de mate van onzekerheid klein is.

Een belangrijk onderdeel van een NDA is het bieden van inzicht in gegevens- en kennishiaten. Er dienen monitoringsprogramma's gericht op verspreiding, aantallen en standplaatsfactoren opgezet te worden. Een goed beeld van de benodigde informatie, uitgesplitst naar gebiedsonderdelen, ontbreekt echter nog. Hierdoor zijn er nog veel 'losse eindjes' doordat niet is aangegeven:

- Hoe, wanneer en door wie het benodigde onderzoek wordt uitgevoerd om de ontbrekende informatie alsnog beschikbaar te krijgen;

²⁴ Zie paragraaf 3 van de [interpretation guide Natura 2000-beheer](#) en deze uitspraak van het Europese Hof: C-418/04.

-
- Welke concrete vervolgstappen worden ondernomen op het gebied van monitoring en evaluatie.

Schets de consequenties van het ontbreken van gegevens voor de onderbouwing van de eindoordelen in de NDA en de keuze van maatregelen. Onderbouw, bij het ontbreken van gegevens, waarom conclusies wel degelijk getrokken kunnen worden. Geef een samenvatting van de leemten in kennis en het benodigde onderzoek uit de NDA. Geef ook aan op welke manier gebiedskennis, van bijvoorbeeld beheerders, betrokken wordt als gegevens uit het veld (nog) niet beschikbaar zijn. De Ecologische Autoriteit raadt aan om de personen of organisaties die de essentiële kennis aan kunnen leveren daar voldoende ruimte (en middelen) voor te bieden. Beschrijf ook welk onderzoek of monitoring moet en kan worden ingezet om kennisleemtes op te vullen voor de volgende NDA-cyclus. Geef hierbij aan wie daarvoor verantwoordelijk is en welke planning is beoogd voor de uitvoering in elk gebied en voor de provincie als geheel. Geef aan wat op nationaal, provinciaal en gebiedsniveau wordt aangepakt.

3. Specifieke adviezen Springendal & Dal van de Mosbeek

In dit hoofdstuk geeft de Ecologische Autoriteit adviezen specifiek voor dit gebied en geeft zij aan met welke informatie de NDA van Springendal & Dal van de Mosbeek aangepast en aangevuld moet worden. Naar het oordeel van de Ecologische Autoriteit is deze informatie essentieel om het belang van beschermde natuur volwaardig mee te wegen bij de besluitvorming van de provincie Overijssel over de maatregelen om de natuurdoelen te realiseren.

3.1 Opgaven en doelen Springendal & Dal van de Mosbeek

Het Natura 2000-gebied Springendal & Dal van de Mosbeek is in totaal 1338 ha groot en ligt ten dele op de stuwwal van Ootmarssum en ten dele in de slenk van Reutum. Het is een gebied met 13 habitattypen en 4 habitatrichtlijnsoorten. Voor 7 habitattypen geldt een uitbreidingsdoelstelling (Droge heide, Jeneverbesstruwelen, Heischrale graslanden, Blauwgraslanden, Overgangs- en trilvenen, Kalkmoerassen en Vochtige alluviale bossen) en voor alle habitattypen m.u.v. Pioniersvegetaties met snavelbiezen, Beuken-eikenbossen met hulst, Oude eikenbossen en Hoogveenbossen, geldt een doelstelling voor verbetering van de kwaliteit. Voor de doelsoorten geldt een doelstelling van verbetering van aantallen en leefgebied, met uitzondering van de Drijvende waterweegbree.

De Ecologische Autoriteit adviseert om de instandhoudingsdoelstellingen specifiek en meetbaar te maken, in lijn met paragraaf 2.2 van dit advies.

3.2 Analyse drukfactoren en maatregelen

Het gebied Springendal & Dal van de Mosbeek ligt op de stuwwal van Ootmarssum en dankt de grote verscheidenheid voor een groot deel aan het aanwezige reliëf met opgestuwde heuvelruggen, waarin een aantal erosiedalen is uitgeschuurd. Ten westen van het Springendal ontspringt de Mosbeek. De bodem bestaat hier uit een afwisseling van zand, grind en leem. In het verleden heeft ontginning plaatsgevonden, maar door de vele natte delen in het dal is dit niet overal gelukt. Delen van het gebied lopen door tot op Duits grondgebied, waaronder bossen en heideterreinen, maar andere delen grenzen direct aan akkers en weilanden. Eerdere herstelmaatregelen hebben ervoor gezorgd dat de ecologische kwaliteit van de beken redelijk goed is gebleven. Desondanks is sprake van een groot aantal drukfactoren die leiden tot verdroging, vermessing, verzuring en daardoor tot afname van de kwaliteit van de habitattypen.

Hydrologisch systeem

De natuur in het gebied is zonder uitzondering afhankelijk van goed en voldoende water. In het huidige beheer wordt hier veel aandacht aan besteed. Vanwege de vele ondoorlatende of slecht waterdoorlatende lagen in de bodem, die ook nog vaak schuin zijn gesteld, kunnen artesische²⁵ effecten optreden, waardoor water hoog in het landschap kan ontspringen. Voor beken geeft dit een bijzondere situatie dat deze blijvend watervoerend zijn met een vrij constant debiet en temperatuur (bijvoorbeeld de noordtak van de Springendalse beek) met een bijzondere aquatische macrofauna²⁶ als resultaat. Elders in het gebied zorgt dezelfde slechte waterdoorlatendheid en de hoge afstroming als gevolg daarvan op landbouwgronden voor piekafvoeren richting

²⁵ Bij artesische effecten bevindt zich water onder een ondoorlatende laag die gevoed op een hoger niveau waar de watervoerende laag aan het oppervlak komt. Hierdoor staat de laag onder druk.

²⁶ Bijvoorbeeld de kokerjuffers *Ceraclea annulicornis* en *Limnephilus hirsutus* (Wiggers, R., van den Hoek, T. H., van Maanen, B., Higler, L. W. G., & van Kleef, H. (2006). Some rare and new caddis flies recorded for the Netherlands (Trichoptera). Nederlandse faunistische mededelingen, 25, 53-68.).

de beken. Hierdoor eroderen deze sterk en zijn ze belast met nutriënten (Hazelbekke, Dal van de Mosbeek, Roezebeek en de zuidtak en benedenloop van de Springendalse beek).

Deze erosie zorgt voor het dieper worden van de beekbodem en daarmee voor een verdroging van de beek begeleidend vegetaties. Ook treedt dan verruiging op met grote brandnetel en gewone braam door versnelde afbraak van organisch materiaal en inspoelende nutriënten. In de Springendalse beek is de beekbodem al op enkele plaatsen opgehoogd tot minimaal 20 cm onder maaiveld²⁷, maar verdere ophogingen lijken op dit moment niet zinvol zolang niet eerst de piekafvoeren worden voorkomen.

De Ecologische Autoriteit onderschrijft de aanpak om eerst de oorzaken van de versnelde erosie weg te nemen, omdat anders mogelijk de ophoging van de beekbodem vaker zou moeten worden uitgevoerd, terwijl dit ook negatieve effecten kan hebben.

Waterkwaliteit

In tabel 3 van de NDA wordt aangegeven dat vermessing van grond- en beekwater voor enkele habitattypen (heischrale graslanden, blauwgraslanden, pioniersvegetatie met snavelbiezen en kalkmoerassen) een groot knelpunt is. Voor andere habitattypen (vochtige heiden en overgangs- en trilvenen) is dit ook een knelpunt, zij het in mindere mate. De NDA bespreekt ook de invloed van waterkwaliteit op de doelsoorten, maar in deze beschrijving ontbreekt de soort drijvende waterweegbree. Deze soort is afhankelijk van voedselarm water en eutrofiëring is één van de belangrijke oorzaken van de achteruitgang van deze soort in Nederland. De Ecologische Autoriteit adviseert dit aspect in de NDA aan te vullen.

De vermessing wordt veroorzaakt door agrarisch gebruik en bemesting van gronden in het brongebied. In het Beheerplan is dit in meer detail uitgewerkt. De vermessing betreft niet alleen fosfor en stikstof, maar ook sulfaat en organische stof. De beïnvloeding treedt op direct via afstromend oppervlaktewater, maar ook via het grondwater. In de lijst met maatregelen wordt het stoppen van bemesting in de intrekgebieden genoemd. De grondwatersystemen hebben wisselende verblijftijden, waarbij in sommige beekdalen het vermeste grondwater de kwelgebieden nog niet bereikt heeft. Uiteindelijk is vermessing in de toekomst onvermijdelijk, omdat het vermest grondwater al 'onderweg' is. De termijn waarop maatregelen effect hebben en dus ook de termijn waarop doelbereik in zicht komt, is ook zeer verschillend.

De Ecologische Autoriteit adviseert de effecten van vermest grondwater in de NDA beter inzichtelijk te maken.

Stikstofdepositie

Naast de verrijking door verontreinigd (grond)water, treedt ook atmosferische stikstofbelasting op. Bronnen hiervoor staan midden in het Natura 2000-gebied, of op zeer korte afstand daarvan en daarmee op zeer korte afstand van de kwetsbare habitattypen. De voortdurende overbelasting en daarmee accumulatie van stikstof zorgt voor een grote druk op de ecologische kwaliteit van het gebied. Maatregelen om deze terug te brengen zijn nog niet in zicht. Bovendien is de reductieopgave aanzienlijk vergroot door de verlaging van de KDW's van een aantal van de habitattypen na het verschijnen van de natuurdoelanalyse. Na 2030 is er nog sprake van een restopgave om de depositie tot op het niveau van de KDW van alle habitattypen terug te brengen.

De ecologische autoriteit wijst erop dat met de maximale inzet van beschikbare overlevingsmaatregelen om de effecten stikstofdepositie tegen te gaan voorzichtig om moet worden gegaan. De inzet van dergelijke maatregelen zonder schade aan het gebied is eindig, en ze leiden niet tot een structurele aanpak van het probleem. De ecologische autoriteit adviseert daarom om op korte termijn met bronmaatregelen te beginnen, en dit in de gebiedsprocessen een belangrijke plaats te geven.

²⁷ Door de bodem op te hogen tot minimaal 20 cm onder maaiveld komt het waterpeil van de beek hoger te liggen en kan de beek het water gemakkelijker vasthouden (persoonlijke mededeling vanuit Staatsbosbeheer, R. van Dongen).

De Ecologische Autoriteit constateert dat stikstof een grote drukfactor is en dat vermindering van de stikstoflast onderdeel moet uitmaken van een effectief maatregelenpakket voor Springendal & Dal van de Mosbeek.

Aanpassing van de kritische depositiewaarden

Onlangs zijn de KDW's voor verschillende habitattypen en leefgebieden van soorten op basis van nieuw wetenschappelijk onderzoek nader ingevuld.²⁸ Dit is verwerkt in de nieuwe versie van AERIUS Monitor (5 oktober 2023), samen met onder andere de nieuwe cijfers over de totale stikstofdepositie op Natura 2000-gebieden. De nieuwe KDW's en nieuwe cijfers over de totale depositie waren op het moment van opstellen van de NDA nog niet beschikbaar. Toch zijn deze relevant voor de actuele opgave voor dit gebied. De Ecologische Autoriteit beveelt daarom sterk aan in een aanvulling op de NDA aan te geven of de KDW's voor dit gebied zijn aangepast. Geef aan wat dit betekent voor de opgave voor het gebied.²⁹ Omdat AERIUS jaarlijks wordt aangepast, is het nodig om de cijfers ook in toekomstige versies van de NDA actueel te houden.

Bodemkwaliteit

De bodemgesteldheid is een van de sleutelfactoren voor herstel. Meer inzicht in de bodem geeft ook aanknopingspunten voor het nemen van maatregelen. Lokale informatie over abiotische bodemparameters ontbreekt, terwijl deze informatie kan helpen bij het duiden van de achteruitgang van vegetatie in het gebied en het optimaliseren van beheer (denk aan toepassing van steenmeel of uitmijnen). Inzicht in de bodem is belangrijk om te weten welke beheermaatregelen precies kunnen worden ingezet. Hier liggen naar het oordeel van de Ecologische Autoriteit kansen om het huidige beheer te optimaliseren en areaal uit te breiden, vooral voor de drogere habitats, maar ook voor enkele andere habitats³⁰.

Vul de NDA aan voor abiotische bodemparameters, waaronder de concentraties en de (plant)beschikbaarheid van NH₄, NO₃, organisch stofgehalte, Fe, Ca, bicarbonaat en P, pH en korrelgrootte en watervasthoudend vermogen van de bodem.

Maak deze leemten in kennis onderdeel van het kennisprogramma (zie 2.7 van dit advies). Evalueer hierin het gevoerde beheer en ontwikkel indien mogelijk een geoptimaliseerd beheer voor de deelgebieden binnen Springendal & Dal van de Mosbeek. Evalueer het gevoerde beheer binnen het gebied op soort- en gemeenschapsniveau en in relatie tot ondergrondgegevens/ hydrologie.

Geïsoleerde ligging/versnippering

De NDA (pagina 15) noemt versnippering als een belangrijk knelpunt. Voor elk afzonderlijk habitatype en deelgebied is dit van toepassing. Door de totale omvang van het gebied en de fijnmazige afwisseling van de verwante habitattypen is ook sprake van een gradiëntrijk totaal landschap. Hier is vooral de kwaliteit van de habitattypen en tussenliggende landschapselementen van belang. De doelsoorten Vliegend hert, Beekprik en Kamsalamander beschikken over voldoende dispersiecapaciteit om zich in het gebied te handhaven mits de kwaliteit van hun leefgebied voldoende is. Directe bedreigingen voor hun voortbestaan zoals klepelen van wegbermen onder eikenbomen in de paartijd van het Vliegend hert, moeten direct worden beëindigd. Ook kunnen herstelmaatregelen zoals het verondiepen van beken schadelijk zijn voor de Beekprik en moet deze maatregel dus alleen als een echte herstelmaatregel gelden nadat de oorzaak van de erosie is weggenomen.

²⁸ Wamelink et al, 2023. <https://research.wur.nl/en/publications/overzicht-van-kritische-depositiewaarden-voor-stikstof-toegepast->

²⁹ In het gebied kunnen specifieke omstandigheden aan de orde zijn die zorgen dat ondanks een overschrijding van de KDW, toch een goede kwaliteit aanwezig kan zijn. Let op bij de vaststelling van de KDW voor het type natuur, niet al met deze omstandigheden is rekening gehouden; deze omstandigheden mogen dan namelijk niet nogmaals meegenomen worden voor het gebied.

³⁰ Droge heiden, Jeneverbesstruwelen, Heischrale graslanden, Blauwgraslanden, Overgangs- en trilvenen, Beuken-eikenbossen met hultst, Eiken-haagbeukenbossen, Oude eikenbossen, Hoogveenbossen.

De Ecologische Autoriteit adviseert om de maatregelen die in beeld zijn om versnippering en isolatie tegen te gaan zo spoedig mogelijk uit te voeren.³¹

3.3 Synthese en conclusies Springendal & Dal van de Mosbeek

Complexiteit van het gebied

Door de complexe schakering van geologie, geomorfologie, bodem en daarbij horende hydrologische processen zijn alle habitattypen fijnmazig over het gebied verdeeld. Vele habitattypen horen echter als cluster bij elkaar, en hebben daarbij allemaal hun eigen plek binnen een gradiënt in het landschap. De geringe omvang van deze habitattypen leidt ertoe dat er lokaal verschillen te zien in de wijze waarop drukfactoren op elkaar inwerken. De eutrofiërende werking van stikstofdepositie veroorzaakt ook tot een verzurende werking. Verzuring treedt ook op bij vrijkomen van sulfaat (door oxidatie van FeS via nitraat in het grondwater) en door verdroging, waardoor zich boven in het profiel een regenwaterlens vormt op de plaats van basenrijk kwelwater. Verzuring wordt in het gebied geconstateerd in enkele peilbuizen in:

- het Hazelbekke (vooral door verdroging bij de Onderbeek);
- het Dal van de Mosbeek (Oerbekke en Vlasreuterij, vooral door vermist grondwater en stikstofdepositie op de Droge heide);
- de lage middenloop van de Springendalse beek (door tekort aan basenrijke kwel en door inspoeling van nitraat en sulfaat) en
- de Roezebeek (verdroging en vermesting).

Vanwege de bovengenoemde complexiteit wordt geadviseerd dergelijke gradiënten in het totale landschap te beoordelen en de drukfactoren ook op de schaal van het gehele landschap aan te pakken. Zo profiteren alle habitattypen in de gradiënt.

Eindoordeel

Het eindoordeel volgens de NDA voor alle habitattypen en doelsoorten is ‘Nee, tenzij’, met uitzondering van de Pioniersvegetaties met snavelbiezen; daar wordt ‘Ja, mits’ gegeven. Voor dit habitattype dient het oordeel echter eveneens “nee, tenzij” te zijn. NDA geeft immers aan dat voor alle habitattypen geldt dat ook na uitvoering van maatregelen een restprobleem blijft bestaan. Dit betekent dat verdere verslechtering voor vrijwel alle habitattypen niet is uitgesloten en dat de uitbreidings- en/of verbeteringsdoelen nog niet binnen bereik zijn. Te hoge stikstofdeposities, doorgaande verdroging, vermesting die in sommige beekdalen via het grondwater nog te verwachten is en de kleine omvang van sommige habitattypen zijn daar de oorzaken van.

Voor de drukfactoren verdroging en vermesting lijkt daarbij een bewust risico genomen te zijn: “omdat de hydrologische maatregelen gericht zijn op het behalen van de doelen met zo min mogelijk impact op de omgeving, is het beoogd resultaat kwetsbaar wegens onzeker factoren (droge zomers, modelonzekerheden). Het is van groot belang eerst de oorzaken in beeld te krijgen om gericht maatregelen te treffen. Hierbij dient ook goed inzichtelijk te worden gemaakt wat het mogelijk schadelijke effect kan zijn voor andere natuurwaarden, waar de maatregel in de basis niet voor is bedoeld.” Omdat vooraf niet volledig duidelijk is of de maatregelen voldoende zijn om de vereiste grondwatertoestand voor de habitattypen te realiseren, zou er in potentie sprake kunnen zijn van een restprobleem.

De eerste beheerplanperiode richt zich volgens de NDA (Hoofdstuk 5) vooralsnog alleen op het voorkomen van verslechtering. Dit heeft voor Springendal & Dal van de Mosbeek geleid tot een Inrichtingsplan (2020). Veel van de (herstel)maatregelen zijn echter nog niet uitgevoerd. Over aanvullende maatregelen (aanvullend op het beheerplan) is nog meer onzekerheid, daar deze grotendeels niet in beeld zijn gebracht. De Ecologische Autoriteit maakt uit de natuurdoelanalyse op dat de provincie Overijssel ernstige twijfels heeft of deze

³¹ Als dit niet al reeds gebeurd is.

maatregelen dan voldoende zijn ten einde verdere verslechtering te voorkomen en de doelen te behalen. Tegelijkertijd wordt er geen urgentie gezien om een aanvullend maatregelpakket vorm te geven.

Het is niet toegestaan om te wachten met het treffen van maatregelen als verslechtering is geconstateerd. De Ecologische Autoriteit heeft, gezien dat verslechtering vermoedelijk al is opgetreden, het dringende advies om alle maatregelen genoemd in de NDA, maar ook in dit advies, onmiddellijk en volledig uit te voeren. Daarbij moet maximaal ingezet worden op maatregelen die het systeemherstel ondersteunen. Daar waar (hydrologische) knelpunten optreden, moet het uiterste worden gedaan om deze op wetenschappelijke wijze in kaart te brengen en hiervoor maatregelen te formuleren. Als deze vanuit ecologisch oogpunt noodzakelijk maatregelen andere belangen raken, breng deze knelpunten dan in beeld en geef aan of deze technisch of anderszins oplosbaar zijn. Doe dit zo uitgebreid mogelijk, zodat in beeld is welke gebruikers van het landelijke gebied er zijn en de daarvoor mogelijk oplossingen goed meegewogen worden bij de besluitvorming over het gebiedsprogramma.

4. Relatie met het provinciale gebiedsprogramma

In dit hoofdstuk wordt uitsluitend de relatie die de NDA heeft met het gebiedsprogramma en waar relevant aanbevelingen gedaan. Deze zijn bedoeld om de kwaliteit van het gebiedsprogramma nu en in de toekomst, te verbeteren. Dit is geen complete lijst met aanbevelingen, zie hiervoor het advies over de handreiking gebiedsprogramma's waarin wordt gewezen op het grote belang van samenhang.³²

Relatie instandhoudingsdoelen met andere doelen van het provinciale gebiedsprogramma

In de nog op te stellen gebiedsprogramma's per provincie wordt gestreefd naar een integrale aanpak op de onderwerpen natuur, water en klimaat. De Ecologische Autoriteit merkt in dit verband op dat de NDA nog niet ingaat op hoe de instandhoudingsdoelen voor Springendal & Dal van de Mosbeek zich verhouden tot andere doelen. Ecologisch gezien kunnen deze doelen sterk samenhangen, elkaar versterken of elkaar tegenwerken. Ook in het advies over de handreiking gebiedsprogramma's vraagt de Ecologische Autoriteit aandacht voor de samenhang en prioritering van de doelen. Voor dit gebied gaat het specifiek over de volgende onderwerpen:

- Waterkwaliteit en natuur opgenomen in de Kaderrichtlijn Water (KRW).
- Realisatie van het Natuur Netwerk Nederland (NNN)³³

Relatie stikstofspoor

Voor het vereiste systeeminzicht rond de Natura 2000-gebieden verwijst de Ecologische Autoriteit naar het advies over de Handreiking natuurdoelanalyse en naar paragraaf 2.3 van dit advies. De NDA geeft nog een beperkt inzicht in 'het stikstofspoor', omdat is gekozen om dit in het gebiedsprogramma pas meer in detail te betrekken. De Ecologische Autoriteit adviseert de informatie voor het provinciale gebiedsprogramma aan te vullen met inzicht in de herkomst van de stikstofbelasting. Geef voor overbelaste, stikstofgevoelige habitattypen, naast de actuele totale stikstofbelasting ook aan wat de bijdrage is van zeer lokale bronnen (binnen bijvoorbeeld 1 km), wat de bijdrage is van regionale bronnen (binnen bijvoorbeeld 3 km) en wat de landelijke achtergronddepositie uit Nederland en het buitenland is. Dit geeft inzicht in de meest effectieve maatregelen om de stikstofdepositie te reduceren.

³² Zie <https://www.ecologischeautoriteit.nl/adviezen/5001>.

³³ Voor de Provincie Overijssel staat nog de opgave voor realisatie van 3.679 ha aan nieuwe natuur (zie het NPLG pagina 35., tabel 2.4).

Bijlage 1: Projectgegevens

Werkwijze Ecologische Autoriteit

De Ecologische Autoriteit heeft voor dit advies een werkgroep van deskundigen samengesteld. Deze werkgroep toetst of in de natuurdoelanalyse (NDA) alle essentiële ecologische informatie is betrokken waarmee het bevoegd gezag later goed onderbouwde besluiten kan nemen over onder meer gebiedsplannen en gebiedsprogramma's. Om zich goed op de hoogte te stellen van de situatie heeft de werkgroep het Natura 2000-gebied bezocht en met de voortouwnemers en gebiedsbeheerder(s) gesproken. Meer informatie over de Ecologische Autoriteit en over haar werkwijze vindt u op onze website.

Voortouwnemer

Provincie Overijssel

Samenstelling van de werkgroep

drs. Reinoud Kleijberg

prof. dr. Henk Siepel

ir. Kees Slingerland (voorzitter)

Reinder Torenbeek

drs. Olaf van Velthuisen (secretaris)

Waar vind ik de stukken die de Ecologische Autoriteit heeft beoordeeld?

U vindt de projectstukken die bij het advies zijn gebruikt, door op www.ecologischeautoriteit.nl projectnummer 5078 in te vullen in het zoekvak.

